অধ্যায় - ১৩ জৈন দর্শন ঃ অনেকান্তবাদ

১৩.১ উদ্দেশ্য
১৩.২ পৰিচয়
১৩.৩ অনেকান্তবাদৰ অভিধানিক অর্থ
১৩.৪ অনেকান্তবাদৰ সন্দর্ভত পৰিবর্তনৰ ব্যাখ্যা
১৩.৫ এটা বস্তুৰ সদর্থক আৰু নঞৰ্থক বৈশিষ্ট্যৰ ব্যাখ্যা
১৩.৬ এটা বাস্তৱ উদাহৰনেৰে সৈতে অনেকান্তবাদৰ বোধ
১৩.৭ একান্তবাদ
১৩.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৩.৯ অধিক জানিবলৈ
১৩.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১৩.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

১৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অনেকান্দবাদ সংজ্ঞা দিবলৈ সক্ষম হ'ব,
- পৰিবর্তন নো কি তাক বুজিবলৈ পাৰিব,
- এটা বস্তুৰ সদর্থক আৰু নঞৰ্থক অর্থ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব,
- বাস্তৱ উদাহৰণৰ সৈতে অনেকান্তবাদক ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- একান্তবাদক বুজিবলৈ সক্ষম হ'ব।

১৩.২ পৰিচয়

জৈন দর্শন ভাৰতীয় দর্শনৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ শাখা। ই এক অ-বৈদিক দার্শনিক সম্প্রদায়, নাস্তিক দর্শন নাইবা যাক আমি পৰম্পৰা বিৰোধী দর্শন বুলিও কওঁ জৈন দর্শনে বেদৰ প্রামাণ্যক স্বীকাৰ নকৰে। জৈন দর্শনৰ তীর্থংকৰসকলৰ উপলব্দ সত্যকেই পৰম বা চৰম সত্য বুলি মানি লোৱা হয়। জৈন দর্শনত মুঠ চৌব্বিছজন তীর্থংকৰৰ উল্লেখ পোৱা যায়। ইয়াৰ ভিতৰত প্রথমজন তীর্থংকৰ আছিল ঋষভদেৱ আৰু শেষৰজন আছিল বর্ধমান, যাক মহাবীৰ বুলিও জনা যায়। মহাবীৰ বুদ্ধদেৱৰ সমসাময়িক আছিল। এই কথা বিশ্বাস কৰা হয় যে মহাবীৰ গৌতম বুদ্ধৰ সহায়ত খ্রীঃ পূঃ প্রায় ছয় শতিকা পর্য্যন্ত জীয়াই আছিল।

জৈন দর্শনৰ 'জৈন' শভ্দটো 'জিন' শব্দৰ পৰা উৎপত্তি হৈছে বুলি কোৱা হয়। 'জিন' শব্দৰ আভিধানিক অর্থ হৈচে 'জয়ী'। 'জিন' শব্দই ২৪ জন তীর্থংকৰকে নির্দেশ কৰে। 'জিন'ৰ অর্থ হৈছে যিসকলে সকলো প্রকাৰৰ আৱেগ যেনে- ৰাগ, দ্বেষস হিংসা, লোভ আদিক জয় কৰিব পাৰে। আৱেগ অনুভূতিক জয় কৰাৰ দ্বাৰা, তেওঁলোকে সকলো আৱেগৰ উর্দ্ধত উপনীত হয় আৰু মোক্ষ নাইবা মুক্তি লাভ কৰে।

জৈন দর্শনক বস্ত স্বাতন্দ্র্যবাদ আৰু বহুত্ববাদৰ দ্বাৰা বৈশিষ্ট্যকৰণ কৰা হয়। ইয়াৰ অর্থ এয়ে যে এই প্রকৃত বা বাস্তৱ আৰু সংখ্যাত বহু। তেওঁলোকৰ মতে জগতত দুই প্রকাৰৰ তত্ব আছে- জীৱ আৰু অজীৱ। জৈন দর্ন্দ্রনে বিশ্বাস কৰে যে, প্রত্যেক জীৱিত বস্তু, আনকি যি অপউর্ণ তাৰো এক আত্মা নাইবা জীৱ আছে। সেইবাবে তেওঁলোকে অহিংসা নাইবা সকলো জীৱৰ প্রতিপৰম সহিষ্ণুতা অনুশীলন কৰে। আনৰ মতামতক সন্মান কৰা যে জৈন দর্শনৰ আন এক গুৰুত্বপূর্ণ উপাদান এই উপাদানক তেওঁলোকৰ আধিবৈজ্ঞানিক মতবাদ 'অনেকান্তবাদ'ৰ জৰিয়তে আগবঢ়াইছে। তর্কীয় মতবাদটো, যিয়ে প্রকাশ কৰে যে প্রত্যেক অৱধাৰণ চর্ত সাপেক্ষ, অর্থাৎ, ই গঠিত হয় আপেক্ষিক দৃষ্টিকোণ আৰু চর্তৰ পৰা ঢাকে 'স্যাদবাদ' বুলি জনা যায়। এই স্যাদবাদক অনেকান্তবাদৰ পৰা এক অনুবর্তী তর্কীয় মতবাদ হ'ব পাৰে বুলি কোৱা হয়। জৈনসকলে জ্ঞানমীমাংসা নাইবা জ্ঞানবিদ্যাৰ মতবাদ, যিয়ে তর্কবিদ্যা, অধিবিদ্যা আৰু নীতিবিজ্ঞান আৰু ধর্মকো সন্নিবিষ্ট কৰে, আদিৰ দৰে বিভিন্ন মতবাদক পোষণ কৰে। এই মতবাদসমূহে আমাক জৈনসকলৰ দর্শনৰ বিষয়ে এক ধাৰণা আগবঢ়োত সহায় কৰে। যদিও তাত্বিক দৃষ্টকোণৰ পৰা অনেকান্তবাদ আৰু জৈন অধিবিদ্যাই বিদ্বান আৰু গৱেষকসকলৰ মনোযোগ আকর্ষণ কৰাহে দেখা যায়। এই অদ্যায়টিতে অনেকান্তবাদক আলোচনা কৰা হৈছে। পাছত পৰবর্তী অদ্যায়ত জৈন দর্শনৰ অধিবিদ্যাৰ বিষয়ে দিয়া হ'ব।

তর্ক বিজ্ঞান আৰু যুক্তিৰ ক্ষেত্রত ব্যৱহৃত জৈনৰ আপেক্ষিকতাবাদৰ তিনিওটা মতবাদৰ ভিতৰত অনেকান্তবাদৰ তিনিওটা মতবাদৰ ভিতৰত অনেকান্তবাদো এটা আন দুটা মতবাদ হৈছে- (১) স্যাদ্‌বাদ নাইবা সকলো অৱধাৰণেই চর্ত সাপেক্ষ; আৰু (২) নয়বাদ নাইবা আংশিক মৱধাৰণৰ মতবাদ। অনেকান্তবাদে বহুত্বৰ নীতিসমূহ আৰু দৃষ্টিভঙ্গীৰ বহুত্বতাক নির্দেশ কৰে। এই মতবাদটোক বুজিব পৰা যাব এই মতটো পোষণ কৰিলে যে সৎ বস্তুক বিভিন্ন দৃষ্টিকোণৰ পৰা পাব পাৰি আৰু কোনো সৎ বস্তুৰ যথার্থ আৰু সমগ্র স্বৰূপক এটা মাত্র দৃষ্টিভঙ্গীৰ দ্বাৰা আমি পাব নোৱাৰো। তথাপি, এই একক দৃষ্টিভঙ্গীসমূহক যদি একত্রিকৰণ কৰা হয়, তেন্তে ই সম্পূর্ণ গঠন কৰিব পৰা যায়।

১৩.৩ অনেকান্তবাদৰ আভিধানিক অর্থ

'অনেকান্তবাদ' শব্দটোৰ আক্ষৰিক অথবা আভিধানিক অর্থটো দুটা সংস্কৃত শব্দ ঃ 'অনেকান্ত (বহুমুখীতা) আৰু 'বাদ' (চিন্তাৰ সম্প্রদায় বা শাখা)ৰ যৌগিক ধাতুৰ মাজত নিহিত হৈ আছে। সংস্কৃত শব্দ 'অনেকান্ত' এক যৌগিক শব্দ আৰু ই সংস্কৃত নঞার্থক উপসর্গ 'অ' (an), 'এক' (one), আৰু '____' (ante) ৰ পৰা নিঃসৃত হৈছে আৰু যাৰ অর্থ ধর্ম বা গুণ। সেয়েহে 'অনেকান্ত' শব্দটোক আক্ষৰিক ভাৱে 'যাৰ একক গুণ নাথাকে' হিচাপে বুজিব পৰা যায়। জৈনসকলে বুদ্ধি বৃত্তি আৰু যুক্তি বা তর্কৰ ওপৰত অত্যাধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। জৈনসকলে নিজৰ মতৰ ওপৰত দৃঢ়তা প্রকাশ কৰে যে চৰম নীতি সদায় যৌক্তিক হোৱাটো বাঞ্চনীয় আৰু যুক্তিৰ ওপৰত নির্ভৰশীল হোৱাটো প্রয়োজনীয়।

চিন্তা চর্চা কৰক -১৩.১

জৈনসকলে পোষকতা কৰা অনেকান্তবাদৰ বি,য়ে আপোনালোকে কি ভাৱে? আলোচনা কৰা।

উত্তৰ ঃ

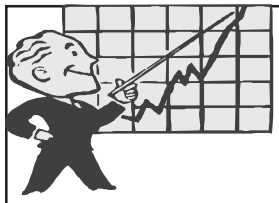
.....

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১। জৈন দর্শনৰ প্রতিষ্ঠাপক কোন?

.....

প্রশ্ন নং২ । মুঠ কেইজন তীর্থংকৰ আছে?

.....

প্রশ্ন নং ৩। প্রথমজন তীর্থংকৰ আছে?

.....

প্রশ্ন নং ৪। কোনটো সংস্কৃত শব্দৰ পৰা 'জৈন' শব্দটো আহিছে?

.....

প্রশ্ন নং ৫। ইয়াৰ আক্ষৰিক অর্থ কি?

.....

১৩.৪ অনেকান্তবাদৰ সন্দর্ভত পৰিবর্তনৰ ব্যাখ্যা

জৈনসকলে প্রতিপন্ন কৰে যে 'সৎ বস্তু প্রকৃতিগতভাৱে জটিল। সৎ বস্তুৰ জটিল স্বভাৱক বুজি পোৱাৰ উদ্দেশ্য, আমি কোনো এটা বস্তুক সকলো দৃষ্টি কোণৰ পৰা প্রত্যক্ষ কৰিবই লাগিব। এটা বস্তুক ইয়াৰ বিশেষ দিশবোৰৰ এটা আৰু এক বিশেষ দৃষ্টি কোণ অনুসৰি বিচাৰ কৰিব পৰা যায়। আমি বুজিবলৈ ব্যর্থ হওঁ যে এটা বস্তুৰ অসংখ্য গুণ আছে আৰু ইয়াক অসংখ্য দৃষ্টিকোণৰ পৰা বিচাৰ কৰিব পৰা যায়। ই হয় আমাৰ সীমাবদ্ধতাৰ হেতু যে এটা বস্তুক তাৰ

সকলো বৈশিষ্ট্যৰে সৈতে আৰু অসংখ্য দৃষ্টিকোণৰ পৰা বিচাৰ কৰিবলৈ আমাৰ সীমাবদ্ধতা আছে। কিন্তু, যেতিয়া এই সত্যতাক উপলব্ধি কৰিবলৈ আমি ব্যর্থ হওঁ আৰু বস্তুৰ বিষয়ে কৰা অৱধাৰণ সমূহক নিৰপেক্ষভাৱেই সত্য বুলি ধৰি লওঁ, তেতিয়া ই আমি ভুল কৰো। যেতিয়া আমি এটা বস্তুৰ আংশিক দিশটোকে বস্তুটো হয় বুলি গ্রহণ কৰো, আমাৰ বস্তুটোৰ জ্ঞান হৈ পৰে অসম্পূর্ণ, আংশিক আৰু অসত্য। চাণ্ডগ্য উপনিষদত 'পৰিবর্ত্ত'ন'ক অসত্য বা অবাস্তৱ ৰূপে বর্ণনা কৰা হৈছে। ভিত্তি স্বৰূপ সকলো পৰিবর্ত্তনতে কিন্তু সত্যতা নিহিত থাকে। যাক আমি 'বিভিন্ন' নাইবা 'বহুতো'ৰ দ্বাৰা বুজি পাওঁ, তাক কেৱল নাম আৰু ৰূপতহে দেখা পোৱা যায়। সেইকাৰণে, নাম আৰু ৰূপ অবাস্তৱ বা অসত্য। কিন্তু বৌদ্ধসকলৰ বাবে, একো বস্তুৱেই স্থায়ী নহয়। এই বিশ্ব ব্রহ্মাণ্ডৰ সকলো বস্তুৱেই পৰিবর্ত্তনশীল আৰু অনিত্য। যিবোৰ গুণ আমি আমাৰ অভিজ্ঞতাত পাব পাৰো, সেইবোৰো চর্তসাপেক্ষভাৱে পৰিবর্তনশীল। বৌদ্ধসকলে কয় যে জগত এনে কোনো সত্য নাই, যি নিত্য বা স্থায়ী। তেওঁলোকৰ মতে, জগতত শাশ্বত বা চিৰন্তন বুলি একোৱেই নাই। কিন্তু জৈন সকলে কয় যে, এই দুয়োটা মতামতেই আংশিক, যিহেতু প্রত্যেকেই সত্যতাৰ বর্ণনা ইয়াৰ বহুতো দৃষ্টিকোণৰ মাজৰ কেৱল এটাৰ পিনৰ পৰাহে আগবঢ়াইছে। সেয়েহে, তেওঁলোকৰ মতামতসমূহ 'একান্ত'। এটা মতামত, যি একপক্ষীয় আৰু যাক কেৱল আংশিক দৃষ্টিকোণৰ পৰাহে দিয়া হয়, তাকে 'একান্তবাদ' বুলি কোৱা হয়।

১৩.৫ এটা বস্তুৰ সদর্থক আৰু নঞার্থক বৈশিষ্ট্যৰ ব্যাখ্যা

জৈনসকলে প্রতিপন্ন কৰে যে প্রত্যেক বস্তুৰেই অসংখ্য ধর্ম বা বৈশিষ্ট্য আছে। অর্থাৎ সকলো বস্তুৱেই অনন্ত ধর্ম বিশিষ্ট (অন্ত ধর্মকম বস্তু)। ইয়াত 'অসংখ্য' শব্দটোৰ দ্বাৰ আমি বুজো যে গুণ নাইবা বৈশিষ্ট্যক গণনা কৰিব নোৱাৰি, সেইবোৰ অগনণীয়। জৈনসকলৰ মতামতৰ সম্পূর্ণ আভাষক বুজি পাবলৈ ইয়াত আমি আৰু অলপ ব্যাখ্যা আগবঢ়াবই লাগিব। এই জগতৰ প্রত্যেক বস্তুকেই যেনেদৰে থাকে, ঠিক একেদৰেই চোৱা হয়, ই সম্ভৱ হয় ইয়াৰ সদার্থক আৰু নঞার্থক বৈশিষ্ট্য সমূহৰ বাবে। উদাহৰণ স্বৰূপে এটা বস্তুৰ সদর্থক বৈশিষ্ট্যৰ দ্বাৰ যেনে 'মানুহ' বুলিলে আমি বুজো তেওঁৰ বৰণ, আকাৰ, আকৃতি, ভৰ, বংশগতি, পৰিয়াল, জাতি, নিয়োগ, শিক্ষা, জাতিয়তা, জন্মৰ স্থান, জন্মৰ তাৰিখ, বয়স, আৱাস ইত্যাদি। সদর্থক বৈশিষ্ট্যসমূহ হৈছে সেইবোৰ 'সংজ্ঞাত্মক বৈশিষ্ট', যিয়ে বস্তুক যেনেদৰে আছে ঠিক তেনেদৰেই বর্ণনা কৰে। এই বৈশিষ্ট্যসমূহে এটা বস্তুক সদর্থক অর্থত সংজ্ঞা দিবলৈ আমাক সহায় কৰে. অর্থাৎ, এই সদর্থক গুণ বা বৈশিষ্ট্যসমূহ বস্তুটোৰ মাজতে নিহিত থাকে। এইবোৰ বৈশিষ্ট্যৰ লগতে এটা বস্তুৰ ৰ জগতৰ আন বস্তুবোৰ বস্তুৰ অগননীয় সংখ্যাৰ সৈতে অসংখ্যলসম্পর্ক আছে। 'মানুহ'ৰ নঞার্থক বৈশিষ্ট্যৰ দ্বাৰা আমি বুজো সেইবোৰ বৈশিষ্ট্যক, যিবোৰ তেওঁৰ মাজত উপস্থিত নাথাকে। এজন মানুহক উদাহৰণটোত বর্ণনা কৰাৰ দৰে তেওঁক সম্পূর্ণ ৰূপে জানিব পৰা যাব, যদিহে আমি তাক প্রত্যেক বস্তুৰ পাৰ পৃথক কৰো। আমি জনা উচিত যে, তেওঁ কি নহয়" অর্থাৎ তেওঁ ভাৰতীয় নাইবা আমেৰিকান নাইবা হিন্দু নহয়। আকৌ তেওঁ অসাদু, নাইবা টেটোন নাইবা ধূর্ত নহয় আদি। মানুহৰ এইবোৰ নঞার্থক বৈশিষ্ট্য হৈছে এনে কিছুমান প্রভেদ, যিয়ে জগতত মানুহক সকলো বস্তুৰ পৰাই পৃথকীকৰণ কৰিবলৈ সহায় কৰে। এই অর্থত, নঞার্থক বৈশিষ্ট্যসমূহ সংখ্যাত সদর্থক বৈশিষ্ট্যতকৈ বহু বেছি। নঞার্থক বৈশিষ্ট্যসমূহ সমানে, গুৰুত্বপূর্ণ। ই আমাক সেইবোৰ বৈশিষ্ট্যৰ কথা কয়, যিবোৰৰ অধিকাৰী বস্তুটো নহয়। সেয়েহ, জগতৰ অন্যান্য বস্তুবোৰৰ সম্বন্ধত

আমি বস্তুটোক পৃথক কৰিব পাৰো। যিদৰে সদর্থক বৈশিষ্ট্য সমূহক এটা বস্তুৰ 'সংজ্ঞাত্মক বৈশিষ্ট্য' ৰূপে বর্ণনা কৰা হৈছে, ঠিক সেইদৰে নঞৰ্থক বৈশিষ্ট্যসমূহক বস্তুৰ 'পার্থক্যবোধক বৈশিষ্ট্য' ৰূপে বর্ণনা কৰিব পৰা যায়। গতিকে, এই ক্ষেত্রত 'মানুহ'ৰ মাজত লদর্থক বৈশিষ্ট্যৰ উপস্থিত আৰু নঞৰ্থক বৈশিষ্ট্যৰ অনুপস্থিত থাকে। এইদৰে, বৈশিষ্ট্যৰ এই দুটা সমষ্টিয়ে একেলগে প্রমাণ কৰে যে বস্তুবোৰ সৰল নহয়, ইহঁতৰ সীমিত বৈশিষ্ট্য আছে। এটা বস্তুক লক্ষ্য কৰাৰ ক্ষেত্রত থকা আমাৰ সীমাবদ্ধতাৰ হেতু সীমিত বৈশিষ্ট্য বিশিষ্ট বস্তুবোৰ সৰল যেন দৃশ্যমান হ'ব পাৰে। কিন্তু, বাস্তৱতে, বস্তু সদায় জটিল প্রকৃতিৰ যি অসীম সংখ্যক গুণ আৰু বৈশিষ্ট্যৰৰ গৰাকী। আনকি, যেতিয়া কাল আৰু পৰিবর্তনক একেলগে ধৰা হয়, তেতিয়া বস্তুটো এক নতুন বৈশিষ্ট্যযুক্ত হৈ পৰে। সেয়েহে জৈনসকলে বিশ্বাস কৰে যে, এই অর্থত বস্তুসমূহৰ অনন্ত ধর্ম বা বৈশিষ্ট্য আছে। সেই কাৰণে, সঁচা অর্থত ক'ব পাৰি যে জৈন সকলে সদর্থক আৰু নঞৰ্থক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ব্যাখ্যাৰ দ্বাৰ অনেকান্তবাদ নতবাদ পোষকতা কৰিছে। এই ব্যাখ্যাতেই প্রমাণ কৰিছে যে সকলো বস্তুৱেই অসীম গুণ বা বৈশিষ্ট্য বহন কৰে আৰু জগতৰ সকলো বস্তুকে অসীম দৃষ্টিকোণৰ পৰা বর্ণনা কৰিব পৰা যায়।

১৩.৬ এক বাস্তৱ উদাহৰেণেৰে অনেকান্তবাদৰ বোধ

জৈনসকলৰ অনেকান্তবাদ আৰু স্যাদবাদৰ ধাৰণা দুটা প্রায়ে 'অন্ধ মানুহ আৰু এটা হাতী'ৰ সাধুটোৰ দ্বাৰেই বর্ণনা কৰা হয়। জৈনসকলে এই সাধুকথাক 'অন্ধগজন্যায়' ৰূপে বর্ণনা কৰে, যাৰ অনুবাদ হৈছে 'অন্ধ মানুহ আৰু হাতীৰ প্রবচন'। এই সাধুটোক এনেদৰে বুজিব পাৰি ঃ ছয়জন অন্ধলোকে হাতী নামৰ এক অনভ্যস্ত জন্তু স্পর্শ কৰিলে। তেওঁলোকৰ মাজৰ কোনেও ইয়াৰ আকাৰ আৰু আকৃতিৰ বিষয় অৱগত নহয়। প্রথম জন অন্ধলোকে জন্তুটোৰ শুঁৰডাল স্পর্শ কৰিলে আৰু খচলে জন্তুটো এডাল নলী সদৃশ। আন এজনৰ বাবে, যিয়ে হাতীটোৰ কাণখন স্পর্শ কৰিলে, তেওঁ ক'লে যে হাতীটো এখন বিচনীৰ নিচিনা। আকৌ, আন এজন অন্ধলোকে, যিয়ে জন্তুটোৰ ভৰিখন স্পর্শ কৰিলে, তেওঁ ক'লে হাতীটো এটা খুঁটাৰ নিচিনা। যিজনে হাতীটোৰ পিচফালটো স্পর্শ কৰিলে, তেওঁৰ বাবে হাতীটো সিংহাসনৰ দৰে। এইদৰেই, প্রত্যেকজন অন্ধলোকে জন্তুটোক অর্থাৎ হাতীটোক বিভিন্ন ধৰণেৰে বর্ণনা কৰিলে। কিন্তু এইসকল লোকে প্রত্যেকেই নিজা নিজা অভিজ্ঞতাৰে লাভ কৰা ধাৰণাৰ সহায়ত হাতীটোৰ বিষয়ে এক সঁচা ছবিয়েই আগবঢ়াইছে। তেওঁলোকৰ প্রত্যেকৰ বাবে নিজা নিজা জ্ঞান শুদ্ধ আৰু সত্য, কিন্তু ানলোকৰ মতামত ভুল আৰু সত্যৰ বিৰোধী। তেতিয়াও হাতীটোৰ প্রকৃত ৰূপ বর্ণনাৰ ক্ষেত্রত তেওঁলোকৰ বর্ণনা অসম্পউর্ণ বা আংশিক ৰূপে বিবেচিত হয়।

জৈনসকলে কয় যে, হাতীটো বিভিন্ন প্রকাৰে বর্ণনা কৰা হৈছে, কাৰণ প্রত্যেকজন অন্দলোকে বিভিন্ন দৃষ্টিকোণৰ পৰা হাতীটোক বর্ণনা কৰিচে, এটা শুঁৰৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা, আনটো কাণৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা ইত্যাদি। যদিও এই অর্থত, তেওঁলোকৰ বর্ণনা সত্য, কিন্তু এইবোৰ সম্পূর্ণ নহয়। ঠিক সেইদৰে, এটা বস্তুক বিভিন্ন ধৰণৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা জানিব পৰা যায়। যদিও ব্যক্তিগত দিশৰ পৰা বস্তুৰ গুণ নাইবা বৈশিষ্ট্যসমূহ সত্য, কিন্তু, তথাপি ই আমাক বস্তুটোৰ অনন্ত বৈশিষ্ট্যৰাজিৰ বিষয়ে জ্ঞান দিব নোৱাৰে। সেয়ে জৈনসকলে কয় যে, বিশ্বব্রহ্মাণ্ডত অসংখ্য বস্তু আছে, যিবোৰে অনন্ত গুণ বা বৈশিষ্ট্য বহন কৰে আৰু এই বস্তুবোৰক অগণনীয় দৃষ্টি ভঙ্গীৰ ফালৰ পৰা বর্ণনা কৰিব পাৰি।

১৩.৭ একান্তবাদ

জৈন দর্শনে ভাৰতীয় দর্শনৰ আন দার্শনিক সম্প্রদায়সমূহক এটা আপেক্ষিক সত্যতাক পৰম সত্য বুলি কৰা ভ্রান্তিৰ বাবে জগৰীয়া কৰিছে। এই মতামতটোক একান্তবাদ আক্যা দিয়া হৈছে। এই বিশ্ব ব্রহ্মাণ্ডৰ প্রত্যেক বস্তুৰেই বহুতো বৈশিষ্ট্য বা গুণ আছে আৰু ই স্বতন্ত্রভাৱে অস্তিত্বশীল। ইয়াক কোৱা হয় দ্রব্য। দ্রব্য গুণ (ধর্ম) আৰু পয্যায়ৰ অধিকাৰী। কিছুমান গুণ নিত্য আৰু অপৰিহার্য; আনহাতে আন কেতবোৰ গুণ আছে, যি অনিত্য আৰু আকস্মিক, আৰু তাক কোৱা হয় পর্যায়। জৈনসকলৰ মতে গুণ আৰু পর্যায়ৰ আদাৰেই দ্রব্য। সত্যৰ সংজ্ঞা অনৈক্যৰ মাজত ঐক্যতা, নাবি 'ঐক্যতাৰ মাজত অনৈক্যতা' ৰূপে দিয়া হয়। ব্রাহ্মাণ্ডবাদে তাৰ ওপৰত অত্যাধিক গুৰুত্ব প্রদান কৰিছে, যি এক, স্থায়ী আৰু সত্য। আনহাতে আদিম বৌদ্ধদর্শনে বহু পৰিবর্তনশীলতা আৰু অবাস্তৱতাক পোষকতা কৰে। জৈন দর্শনেকয় যে, এই দুয়োটা মতামতক একে ৰূপেই নির্দেশ কৰিব পাৰি, উভয়েই একেটা মুদ্রাৰ ইপিঠি সিপিঠি। দ্রব্য হৈছে সি, যি উৎপাদন, ধ্বংস আৰু স্থায়ীত্বৰ অধিকাৰী। দ্রব্য স্থায়ী বা নিত্য, কাৰণ ই এক অপৰিবর্তনীয় সাৰমর্ম। কিন্তু দ্রব্যৰ আৰম্ভণী বা উৎস (অর্থাৎ উৎপাদন) আছে আৰু যিহেতু দ্রব্যৰ পৰিবর্তনশীল পর্যায় আছে, সেয়ে ইয়াৰ অৰক্ষয় নাইবা ধ্বংসও আছে। ওপৰত দিয়া দুয়োটা মতামতেই তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত দৃষ্টিকোণৰ পৰা সত্য, কিন্তু ই সম্পূর্ণ সত্য নহয়। যিকোনো একপক্ষীয় আৰু আংশিক মতামতক সমগ্র সত্য বুলি গ্রহণ কৰিলেই 'একান্তবাদৰ দোষ'ৰে দুষিত হোৱা যায়। একান্তবাদৰ বিপৰীয়ে, জৈন দর্শনে বিশ্বাস কৰে যে বিশ্ব ব্রহ্মাণ্ডৰ বস্তুসমূহৰ বিষয়ে বহুতো আংশিক মতামত থাকিব পাৰে। কিন্তু, যেতিয়া এইবোৰ অসংখ্য মতামতক সংকলন কৰা হয়, তেতিয়া জগতৰ বস্তুবোৰৰ বিষয়ে আমি এক বাস্তৱ আৰু সত্য জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিম। এই অর্থত, জৈনসকলে অনেকান্তবাদৰ পোষকতা কৰিছে; অর্থাৎ সত্য বা সত্ত্বাক অনেক বা অসংখ্য দৃষ্টিকোণৰ পৰা প্রত্যক্ষ কৰিব পাৰি।

চিন্তা চর্চা কৰক -১৩.২

'অনেকান্তবাদ' আলোচনা কৰোতে আপুনি কিয় ভাৱে যে সদর্থক আৰু নঞৰ্থক বৈশিষ্ট্যসমূহ ধাৰণা তেওঁলোকে আনিছে।

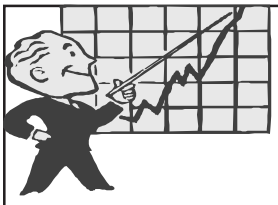
উত্তৰ ঃ

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং৬। জৈনসকলে বিশ্বাস কৰে যে বস্তুবোৰ অনন্ত গুণ আৰু ..... অধিকাৰী।

প্রশ্ন নং৭ । এই জগত প্রত্যেক বস্তুৰেই বহুতো গুণ বা ধর্ম আছে আৰু সিহঁত ..... ভাৱে অস্তিত্বশীল।

প্রশ্ন নং৮ । সদর্থক গুণসমূহ এটা বস্তুৰ ..... বৈশিষ্ট্য।

প্রশ্ন নং৯। নঞৰ্থক গুণবোৰক এটা বস্তুৰ ..... গুণ হিচাপে নির্দেশ কৰা হয়।

প্রশ্ন নং১০। এটা দ্রব্যক কিয় স্থায়ী ৰূপে নির্দেশ কৰা হয়?

উত্তৰ ঃ

.....

.....

.....

১১। দ্রব্য ....., ... আৰু ..... গুণৰ অধিকাৰী।

১২। যদি আমি একপক্ষীয় আৰু আংশিক মতক স্বীকাৰ কৰো, তেতিয়া ..... দোষ ঘটিব।

১৩.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ২৪ জন তীর্থংকৰ মাজৰ শেষৰ জন তীর্থংকৰ মহাবীৰ জৈন বা বর্ধমানকেই সাধাৰণতে জৈন দর্শনৰ প্রতিষ্ঠাতা হিচাপে বিশ্বাস কৰা হয়। 'জৈন' শব্দটো 'জিন' শব্দৰ পৰা নিঃসৃত হৈছে, যাৰ অর্থ 'জয়ী'। ইয়াত 'জয়ী' মানে হ'ল যিয়ে সকলো প্রকাৰৰ আৱেগ অনুভূতি আৰু সংবেদনশীলতাক জয় কৰিব পাৰিছে আৰু মোক্ষ বা মুক্তি লাভ কৰিছে।
- জৈনসকে বিভিন্ন ধৰণৰ জ্ঞানমীমাংস সম্পর্কীয় মতবাদ আগবঢ়াইছে, যিয়ে তর্ক বিজ্ঞান, অধি বিজ্ঞান, নীতি বিজ্ঞান আৰু ধর্মকো সাঙুৰি লয়।
- 'অনেকান্তবাদ' শব্দটো দুটা সংস্কৃত শব্দ অনেকান্ত, যাৰ অর্থ 'বহুমূখীতা আৰু 'বাদ' যাৰ অর্থ হৈছে 'চিন্তাৰ সম্প্রদায় বা শাখা'।
- অনেকান্তবাদ সামান্য বোধ বস্তুস্বাতন্ত্র্যবাদ আৰু বহুতত্ববাদৰ ওফৰত প্রতিষ্ঠিত।
- 'অনেক' শব্দটো সংস্কৃত নঞৰ্থক উপসর্গ 'অ', 'এক' ৰ পৰা আহিছে।
- জৈনসকলে সাব্যস্ত কৰে যে, সত্বা স্বভাৱতঃ জটিল। সেয়ে, সত্বাৰ কোনো একক সংজ্ঞা দিব নোৱাৰি।
- পৰিবর্ত্তনৰ বিষয়ত, চাণ্ডগ্য উপনিষদে কয় যে পৰিবর্ত্তন অবাস্তৱ।

- বৌদ্ধসকলে কয়যে একোৰেই স্থায়ী নহয়। সমগ্র বিশ্ব অবিৰাম পৰিবর্ত্তনশীল আৰু ক্ষণস্থায়ী।
- জৈনসকলে পৰিবর্ত্তন কথা কৈছে। সকলো পৰিবর্তনৰ অন্তৰালত সত্যতা লুকাই থাকে।
- জৈনসকলে কয় যে প্রত্যেক বস্তুৰে অসংখ্য গুণ বা বৈশিষ্ট্য আছে।
- জগতৰ সকলো বস্তুতে সর্দথক আৰু মঞৰ্থক গুণ আছে বুলি প্রত্যক্ষ কৰিব পাৰি।
- সদর্থক গুণসমূহ হৈছে সেইবোৰ গুণ, যিবোৰ এটা বস্তুতে থাকে, আৰু যিবোৰ বস্তুটোৰ সংজ্ঞাত্মক বৈশিষ্ট্য আৰু যিয়ে বস্তুটোৰ সংজ্ঞাটোক নেদৰে থাকে, ঠিক তেনেদৰেই বর্ণনা কৰে।
- নঞৰ্থক গুণসমূহ হৈছে বস্তুৰ সেইবোৰ গুণ, যিবোৰৰ গৰাকী বস্তুটো নহয়। সেইবোৰ গুণ পার্থক্যবোধক গুণ' আৰু ই এটা বস্তুক জগতৰ আন আন বস্তুৰ পৰা পৃথক কৰে।
- জৈনসকলে 'অনেকান্তবাদ'ক 'অন্ধ আৰু এটা হাতী'ৰ সাধুটোৰ জৰিয়তে বর্ণনা কৰিছে।
- দ্রব্য স্বতন্ত্রভাবে অস্তিত্বশীল। ইয়াৰ গুণ আৰু পর্যায় আছে।
- সত্তা হৈছে অনৈক্যৰ মাজত ঐক্য নাইবা ঐক্যৰ মাজত অনৈক্য।
- জৈনসকলে কয় যে, ভাৰতীয় দর্শনৰ আন সকলো সম্প্রদায়ে একান্তবাদৰ দোষেৰে দোষমক্ত হৈছে।
- 'একান্তবাদ দোষ' সংঘটিত হয়, যেতিয়া এক আংশিক নাইবা একপক্ষীয় মতামতক সমগ্র সত্য হিচাপে লোৱা হয়।

১৩.৯ অধিক জানিবলৈ

১। Sinha, Jadunath (1999) Revised Edition, Qutlines of Indian Philosophy, Pilgrims Book Pvt. Ltd.

২। Chetterjee, S. C. & Dutta, D. M. (1958), An Introduction to Indian Philosophy, University of Calcutta

৩। Radhakrishnan, S. (1923), Indian Philosophy (2 volumes), Oxford University Press.

৪। Pandit, Dr. Balakrishna, S. (1998), Indian Philosophy, SBD. Publishers' Distributors, Nai Sarak, New Delhi.

৫। Puliganda, R. (1975), Fundamantals of Indian Philosophy, Abingdom Press, Nashville, New York

৬। Hiriyana, M. (1993), Quatlines of Indian Philosophy, Motilal Banarasidas Publishers Pvt. Ltd., New Delhi.

৭। Sharmah, C. D. (1973), A Critical survey of Indian Philosophy, Motilal Banarasidas Publishers Pvt. Ltd. New Delhi

৮। Baruah, Dr. Girish (1991), Indian Philosophy, Bhagawati Prakashan, Golaghat.
৯। Dasgupta, S. N. A History of Indian Philosophy, Motilal Banarasidas Publishers Pvt. Ltd. New Delhi

১৩.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মহাবীৰ জৈন বা বর্ধমান
২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ২৪ জন
৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ঋষভ্‌দেৱ
৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'জিন'
৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'জিন' শব্দৰ আক্ষৰিক অর্থ 'জয়ী'
৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ গুণ
৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ স্বতন্ত্র
৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সংজ্ঞাত্মক
৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পার্থক্যবোধক
১০ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কাৰণ, দ্রব্য এক অপৰিবর্ত্তনশীল মৌলিকতাৰ গৰাকী
১১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ উৎপাদন, বিনাশ, স্থায়ীত্ব
১২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ একান্তবাদ

১৩.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্র ঃ ১ তীর্থংকৰ সকলক আন কি নামেৰে জনা যায়?
প্র ঃ ২ জৈনসকলে জগতৰ সকলো বস্তুকে কেনেকৈ নির্দেশ কৰিছে?
প্র ঃ ৩ জৈনসকলৰ মতে জগতখন কেনেদৰে গঠিত হৈছে?
প্র ঃ ৪ সেই মতবাদটোৰ নাম কি, যাৰ দ্বাৰা জৈনসকলে কয় যে জগতৰ বস্তুৰাজিৰ অনন্ত গুণ আছে আৰু ইয়াক অসংখ্য দৃষ্টিকোণৰ পৰা জানিব পাৰি?

(খ) চমু প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ ১০০-১৫০ ভিতৰত দিয়ক)

প্র ঃ ১ সদর্থক আৰু নঞৰ্থক গুণৰ ওপৰত জৈন সকলৰ বিশ্লেষণ চমু বিৱৰণ দিয়ক।
প্র ঃ ২ একান্তবাদৰ ওপৰত এটা চমুটোকা লিখক।

(গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ ৪০০-৫০০ ভিতৰত দিয়ক)

প্র ঃ ১ জগতত এটা বস্তুক বিভিন্ন দৃষ্টি কোণৰ মাজেৰে জানিব পৰা যায়- এই কথাষাৰ এটা বাস্তৱ উদাহৰণেৰে সৈতে ব্যাখ্যা কৰক। 'অন্ধগজন্যায়'ৰ দ্বাৰা জৈনসকলে কি বুজাইছে?
প্র ঃ ২ জৈনসকলে পৰিবর্তনক কেনেদৰে নির্দেশ কৰিছে। এই সন্দর্ভত চাণ্ডোগ্য উপনিষদ আৰু বৌদ্ধ দর্শনৰ দ্বাৰা আগবঢ়োৱা পৰিবর্তনৰ ওপৰত মতামত সমূহ ব্যাখ্যা কৰক।

* * * * * * * * * * *